

Полатбекова К. *¹ , Абдиганбарова У.М. ²

¹ Қожас Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық Қазақ-Түрік университеті (Түркістан Қазақстан)

² Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)

СТУДЕНТТЕРДІҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘРЕКЕТІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ФАКТОРЛАРЫ

Аңдатпа

Жоғары оқу орындары инновациялық білім беру концепцияларын жасаудың орталықтары бола отырып, жеке тұлғаның шығармашылық қасиеттерін дамытудың оңтайлы бағытын үнемі іздестіруде. Сонымен қатар, өзекті мәселе студенттердің инновациялар құндылықтарын білуі, зерттеушілік қабілеттерін, іске асырылмаған ресурстарды өзектендіруі, ғылыми қызметте өзін-өзі дамыту болып табылады.

Студенттердің ғылыми және инновациялық әлеуеті жеке тұлғаның кешенді интегративті сипаттамасы ретінде қарастырылады, оның ішінде: инновациялық идеяларды тудыруға мүмкіндік беретін жеке тұлғаның қабілеттері мен ресурстары, ішкі мүмкіндіктер мен қызмет жағдайларын корреляциялау, ғылыми кеңістік жағдайларын талдау қабілеті.

Бұл зерттеудің мақсаты студенттердің ғылыми-инновациялық әлеуетін дамыту ерекшеліктерін эксперименталды бағалау болып табылады.

Зерттеуге қатысушылар: Х.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің 4 курс студенттері, 1 курс магистранттары, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің студенттік және кандидаттық диссертацияларының ғылыми жетекшілері. Зерттеу құралдары өзін-өзі есептейтін шкалалар мен сауалнамалар болды.

Мақалада студенттердің ғылыми-инновациялық қызметке қызығушылық танытуының көрінісін және оны педагогикалық білімнің барлық деңгейлерінде арнайы ұйымдастыру қажеттілігін дәлелдейтін анықтау экспериментінің нәтижелері берілген.

Түйінді сөздер: шығармашылық, жеке ресурстар, бағалау, зерттеу қызметі, инновациялық әлеует.

Полатбекова К. *¹, Абдиганбарова У.М. ²

¹Международный Казахско-Турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави
(Туркестан, Казахстан)

²Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ И ИННОВАЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ

Аннотация

Высшие учебные заведения, являясь центрами создания инновационных образовательных концепций, находятся в постоянном поиске оптимального маршрута развития креативных качеств личности. В то же время актуальной проблемой является осознание студентами ценностей инноваций, актуализации исследовательских способностей, нереализованных ресурсов, саморазвития в научной деятельности.

Научно-инновационный потенциал студентов рассматривается как сложная интегративная характеристика личности, включающая в себя: способности и ресурсы личности, позволяющие генерировать инновационные идеи, умение соотносить внутренние возможности и условия деятельности, анализировать ситуации научного пространства.

Целью настоящего исследования является экспериментальная эвальвация особенностей развития научно-инновационного потенциала студентов.

Участники исследования: студенты 4 курса, магистранты 1 курса Международного Казахско-Турецкого университета им. Х.Ясави, научные руководители студенческих и магистерских работ Казахского национального педагогического университета имени Абая. Инструментами исследования стали самоотчетные шкалы и анкеты.

В статье представлены результаты констатирующего эксперимента, убедительно свидетельствующие о проявлении заинтересованного отношения студентов к научно-инновационной деятельности и необходимости ее специальной организации на всех уровнях педагогического образования

Ключевые слова: креативность, личностные ресурсы, эвальвация, исследовательская деятельность, инновационный потенциал.

Polatbekova K.*¹, Abdigapbarova U.²

¹*Khoja Ahmed Yasawi International Kazakh-Turkish University (Turkestan, Kazakhstan)*

²*Kazakh National Pedagogical University named after Abai (Almaty, Kazakhstan)*

PSYCHOLOGICAL FACTORS OF RESEARCH AND INNOVATIVE ACTIVITY OF STUDENTS

Abstract

Higher education institutions, being the centers of creation of innovative educational concepts, are in constant search of the optimal route of development of creative qualities of the individual. At the same time, the urgent problem is the awareness of students of the values of innovations, actualization of research abilities, unrealized resources, self-development in scientific activity.

The scientific and innovative potential of students is considered as a complex integrative characteristic of the individual, including: the abilities and resources of the individual, allowing to generate innovative ideas, the ability to correlate internal possibilities and conditions of activity, to analyze situations of the scientific space.

The purpose of this study is an experimental evaluation of the features of development of scientific and innovative potential of students.

Research participants: 4th year students, 1st year master's students of the International Kazakh-Turkish University named after H. Yasawi, scientific supervisors of student and master's theses of the Kazakh National Pedagogical University named after Abay. The research instruments were self-reporting scales and questionnaires.

The article presents the results of the ascertaining experiment, convincingly indicating the manifestation of students' interested attitude to scientific and innovative activities and the need for its special organization at all levels of pedagogical education

Keywords: creativity, personal resources, evaluation, research activities, innovative potential.

КІРІСПЕ Болашақ мұғалімдердің ғылыми-инновациялық әлеуетін дамыту мәселесі педагогикалық қоғамдастықта әрқашан өзекті болып келді. Академиялық жетілуге және үздіксіз білім іздеуге ұмтыла отырып, университеттер прогрессивті зерттеулерді ілгерілету, инновациялар мәдениетін қалыптастыру және студенттер үшін ынталандырушы ғылыми-зерттеу ортасын құру мақсатында оқытушылар құрамының және студент жастардың барлық әлеуетін пайдалануға мүдделі екені айқын.

Білімге негізделген қоғамның іргетасы ретінде университеттер болашақ зерттеуші ұрпақты тәрбиелеуде маңызды рөл атқарады [1].

Білім берудегі инновациялар дәстүрлі оқыту әдістерінен шығып, технологиялар мен эксперименттік оқытуды қамти отырып, қызықты әрі тиімді білім беру тәжірибесін қалыптастыруға бағытталған.

Алайда, бұл құбылыстың «екінші жағы» да бар. Zindovic-Vukadinovic, G. (2003) атап өткендей, «жаппай инновациялық қозғалыстарға қысқа мерзімді жаңалық енгізу тәжірибесі кері әсерін тигізеді. Мұның себебі мұғалімдердің қарсылығымен қатар, қажеттіліктер мен мүмкіндіктердің шынайы анықталмауы, жүйелі бақылаудың жоқтығы және мұғалімдердің жетістігін бағалаудың сенімді әдістері мен критерийлерінің болмауы болуы мүмкін» [2].

Көптеген инновациялар ғылыми топтың бастамасымен «жоғарыдан» енгізіледі, алайда бұл ретте тәжірибелі мұғалімдердің пікірі мен қазіргі буынның мүдделері ескерілмейді.

Педагогикалық эвальвация – бұл білім беру және ғылыми-зерттеу үдерісінің субъектілерінің жетістіктері мен нәтижелерінің тиімділік деңгейін анықтау үдерісі [3].

Педагогикалық эвальвацияның екі түрі бар:

1. қалыптастырушы эвальвация – білім беру басталғанға дейін және оқу үдерісінде бастапқы ақпаратты жинауға бағытталған. Оның мақсаты – студенттердің қандай құзыреттерге ие екенін және дидактикалық жүйенің (даму үдерісінің) қаншалықты тиімді екенін анықтау;

2. жиынтық эвальвация – ғылыми және инновациялық әлеуеттің эволюциясы үдерісінің нәтижелері негізінде дидактикалық жүйені бағалау.

Инновациялық әлеуетті дамыту арқылы университеттер білім беру ортасының жылдам өзгеруіне бейімделіп, әртүрлі оқыту стильдеріне жауап бере алады және студенттерді жоғары бәсекеге қабілетті әлемде табысқа жету үшін қажетті дағдылармен қаруландыра алады.

Ғылыми қызметте инновациялық әлеуетті дамыту, сондай-ақ студенттер тарапынан инновацияларды қолдану, бірігіп зерттеу ортасын құру, конференциялар мен семинарларға қатысуды ынталандыру, оқытушы мен ғылыми жетекші тарапынан инновациялық зерттеу үлесін мойындау арқылы ынталандырылуы мүмкін.

Бұрыннан белгілі, студенттік жастардың инновациялық әлеуеті тиімді оқу стратегияларын қолдану, технологияларды дұрыс пайдалану және ғылыми зерттеулер жүргізуге деген қызығушылық таныту қабілетімен анықталады.

Н.В. Бордовская мен С.Н. Костромина «білім алушының ғылыми-инновациялық әлеует» дегенімізді «оқыту және даму үдерісінде алынған ішкі және сыртқы ресурстардың жүйелі және интегративті сипаттамасы», «оның интеллектінің және тұлғалық жетілуінің күші, ақпараттық-танымдық, мотивациялық-құндылықтық және ұйымдастырушылық-ерік салалары» деп қарастырады. Бұл салалар зерттеу қызметін меңгеру және оны табысты түрде жүзеге асыру үшін қажетті және жеткілікті болып табылады [4].

Van Driel, J. пайымдауынша, «академиялық жетілуге ұмтылу және озық зерттеулерді ілгерілету ғылыми және инновациялық әлеуетті тиімді түрде дамытуға көмектесетін механизмдер мен технологияларды зерттеуді талап етеді» [5].

Көптеген зерттеулер ғылыми мекемелерде бастау алады, және білім беру үдерісінің субъектілерінің зерттеушілік мәдениетін ынталандыра отырып, университеттер инновациялар мен ғылыми зерттеулер үшін қолайлы ортаны қалыптастыра алады [6, 7]. Asbari, M. жазғандай, жас зерттеушілердің ғылыми-инновациялық әлеуетін пайдалана отырып, университеттер өздерінің зерттеулерінің тиімділігін арттырып, аймақтарында әлеуметтік-экономикалық өсуге ынталандыруы мүмкін [8].

Алайда, болашақ мұғалімдер ғылыми зерттеулер жүргізгенде туындайтын қиындықтарды да атап өту қажет. Атап айтқанда, зерттеушілік қызмет пен академиялық жетістіктерді табысты үйлестіру күрделі тапсырма болуы мүмкін. Проблемаларға зерттеу объектілеріне қол жетімсіздік пен қолдаудың болмауы, кейбір мекемелердің зерттеулерге деген қызығушылық пен талпыныстарды емес, академиялық үлгерімді басымдыққа қоюы жатады (Fitzgerald et al., 2019) [9].

Болашақ мұғалімдердің ғылыми зерттеулер мен инновациялардың катализаторлары ретінде әлеуетін белсенді дамыту үшін Lambriex-Schmitz, P. қажетті ресурстар мен

мүмкіндіктерді қамтамасыз етуге бағытталған бірқатар механизмдерді қарастырады, олар инновациялық білімді алу үшін қажет [10]. Олардың арасында біріктірілген зерттеу платформалары, заманауи технологияларды қолдана отырып оқу, инновациялық жобаларға арналған платформалар бар.

Mutohhari, F. пікірінше, жас зерттеушілердің ғылыми-инновациялық әлеуетін дамыту бағдарламаларының тиімділігіне әсер етуі мүмкін факторларды зерттеу қызықты. Олардың арасында қызығушылық, белгісізге және зерттелмегенге деген ұмтылыс ерекше орын алады, өйткені болашақ мұғалімдер инновациялық технологияларды қолдануға ашық, ал ғылыми жетекшілер мен кеңесшілер оларға инновациялық тәжірибелерді енгізу қабілеттерін дамытуды қолдауы керек [11]. Мұндай механизмдердің тиімділігі болашақ мамандар игеріп жатқан нақты пәнге байланысты өзгеріп отыруы мүмкін.

Ғылыми қызметте болашақ мұғалімнің инновациялық әлеуеті, Ramírez-Montoya, M.S. пікірінше, оның шығармашылық ойлау қабілетіне, қазіргі білім шекараларын кеңейтуге және ғылыми қызметте өз инновациялық әлеуетін ашу үшін зерттеушілік көзқарас пен түпнұсқалықты көрсетуге байланысты [12].

Осылайша, болашақ мұғалімдердің ғылыми-инновациялық әлеуетін дамыту механизмдерін енгізу олардың максималды тиімділігін қамтамасыз ету үшін терең ойластырылған және қолдаушы тәсілді талап етеді.

Инновациялық әлеует тұлғалық аспектісін дамыту мәселесіне арналған ғылыми жұмыстарды теориялық талдау нәтижесінде біз авторлардың осы категорияны зерттеуде бірыңғай көзқарасы жоқ деген қорытындыға келдік. Одан әрі, инновациялық әлеуеттің құрылымдық компоненттері мазмұнында айырмашылықтар байқалады, олар 1-кестеде көрсетілген.

Біздің зерттеу үшін Т.А. Терехова мен И.В. Пахноның болашақ мұғалімнің инновациялық әлеуеті құрылымындағы инновациялық құзыреттіліктерге қатысты пікірі маңызды болып табылады [13]. Бұл пікір «жоғары оқу орнының дамуындағы инновациялық мақсаттарды түсіну; мәселелерді объективті талдай білу қабілеті; инновациялық білімдердің кеңдігі; инновациялық идеялар контекстінде ғылыми құзыреттіліктердің жедел дамуы» деп сипатталады.

Кесте 1. Тұлғаның инновациялық әлеуетінің құрылымдық компоненттерін зерттеудің ғылыми тәсілдерін салыстырмалы талдауы

Авторлар	Құрылымдық компоненттер		
А.А. Бефани	Құндылықты-мотивациялық		
	Зияткерлік қабілеттер		
	Әлеуметтік интеллектінің ерекшеліктері		
	Интегративті психологиялық-педагогикалық сипаттамалар		
М.А. Белан	Мотивациялық	Құндылық-мағыналық	
	Өзін-өзі бағалау	Коммуникативті	
О.Б. Михайлова	Мотивациялық-құндылықтық	Іс-әрекеттік	
		Зияткерлік	
Е.А. Шмелева	Мақсатты	Болжамды	Даму
	Мотивациялық	Инновациялық тәжірибе	Трансформациялық
	Креативті	Практикалық бағдарлылық	
В.Е. Ключко Э.В. Галажинский	Тұлғалық	Құзыреттілік	Өміршендік
А. Д. Карнышев Д. В. Ушаков	Зерттеу құзыреті		Креативті
	Ұмтылыс		
Т.А. Терехова И.В. Пахно	Табиғи		Өзін-өзі бағалау
	Мотивтер, қажеттіліктер және қызығушылықтар		Коммуникациялық
	Білім, дағды, іскерлік		

Берілген кестеге негізделгенде, біз қарастырған көптеген концепциялар инновациялық әлеуеттің мотивациялық компоненттерін сипаттайтынын айта аламыз:

1. психологиялық-педагогикалық ғылымның қазіргі жетістіктері мен инновациялық педагогикалық тәжірибені шығармашылық тұрғыдан түсінуге бағытталу;
2. инновациялық қызметтің үдерісін болжау және оның нәтижелерін талдай алу қабілеті;
3. қалыптасқан стереотиптерден бас тартып, инновацияларды игеру және пайдалану үшін мәселені шешуге бағытталған ізденісті жүзеге асыруға дайындық;
4. инновациялық қызметтің мәнін табу барысында құндылықты-мотивациялық бағдарларды түсіну.

Зерттеу барысында біз негізге алған әртүрлі психологиялық мектептер мен тұжырымдамалар. Мұғалімдердің инновациялық әлеуетінің дамуының ерекшеліктері ретінде сипаттауға болатын теориялар:

- қызмет түрінің ерекшелігі өзгерген сайын мұғалімге қойылатын талаптар да өзгереді (А. И. Захаров, Ю. Т. Тимофеев);
- «әрбір тұлға өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылады» (К. Хорни);
- мәдени-тарихи психология мектебі (Л. С. Выготский, А. Р. Лурия);
- аналитикалық психология (К. Юнг);
- «өзін-өзі өзіктендіру - адам өмірінің жалғыз қозғаушы мотиві» (гуманистік психология – К. Гольдштейн);
- өмір туралы түсініктің уақыттық әлеуеті арқылы дамитын динамикалық процесс (гуманистік психология – К. Левин);
- моральдық-психологиялық ахуал (бихевиористік мектеп – Е. С. Кузьмин, А. А. Бодалев, Е. М. Крутов, Т. Н. Малькова, А. Л. Свенцицкий).

Өзін-өзі жүзеге асыру — бұл тек процесс ғана емес, сонымен қатар нәтиже де:

1. Өзін-өзі жүзеге асыру мыналарға қатысты: өзін жеке тұлға ретінде жүзеге асыруда; өз қабілеттерін, өз әлеуетін ашу; өз әлеуетінің мүмкіндіктерін жүзеге асыруда; өз қабілеттерін қолдану.
2. Өзін-өзі жүзеге асыру мыналармен байланысты: нәтижеге қанағаттану сезімі және оған жету процесімен.
3. Өзін-өзі жүзеге асыруға ықпал ететіндер: кәсіби өзін-өзі дамытуға деген ішкі қажеттілік; өз мүмкіндіктерін түсіну, мақсат қою, қызметті адекватты түрде жоспарлау; жасырын резервтерді іздеу және болашаққа арналған жоспарлардың болуы.

МАТЕРИАЛДАР МЕН ӘДІСТЕР

Мақсатқа сәйкес, осы мақаланың зерттеу міндеті: болашақ мұғалімдердің ғылыми-инновациялық әлеуетін эксперименттік эвальвациялау.

Қатысушылар: Х. Ясави атындағы Халықаралық Қазақ-Түрік университетінің 4-курс студенттері, 1-курс магистранттары және Абая атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің студенттік және магистрлік жұмыстардың ғылыми жетекшілері.

Зерттеу құралдары ретінде өзіндік есеп шкалалары мен анкета қолданылды.

Мысал ретінде келесі сауалнаманы келтіреміз:

Сауалнама №1 «Болашақ педагогтың инновациялық қызметі: мәні мен дамуының перспективалары»

Мақсаты: Студенттер мен магистранттардың инновациялық білім мен тәжірибе алуға деген уәждері мен қажеттіліктерін зерттеу. Болашақ педагогтың ғылыми-зерттеу қызметінде инновацияларды пайдалану барысында кездесетін қиындықтарды анықтап, ғылыми мәселені шешудің негізгі бағытын айқындау.

Құрметті студенттер (магистранттар)! Мүмкіндігінше шынайы, жан-жақты әрі толық жауаптарыңызды күтеміз.

Негізгі назар «студент – ғылыми жетекші», «магистрант – ғылыми жетекші» өзара әрекеттестігіне аударылады. Бұл қарым-қатынаста олар аралық мәселелерді талқылап, оларды

шешудің мүмкін жолдарын бірлесіп іздейді және қабылданған шешімдерді жүзеге асыруда бір-біріне қолдау көрсетеді.

Негізгі идея – ғылыми-инновациялық әлеует адамның өзін-өзі дамытуға және инновациялық идеялар мен технологияларды іске асыруға қабілеттілігінде көрініс табады. Болашақ педагогтың ғылыми-инновациялық әлеуетінің ерекшеліктерін анықтау нәтижелері 98 респонденттен құралған таңдама бойынша ең көп жауаптар санын талдау негізінде қалыптастырылды.

К.В. Тейлордың көзқарасына сәйкес, тұлғаның инновациялық әлеуетінің дамуын төрт негізгі қырынан қарастыруға болады: инновациялық тұлға; инновациялық орта; инновациялық үдеріс, ол бірізді орындалатын кезеңдерді қамтиды (идеяны ұсыну, тұжырымдаманы нақтылау, әрекет жоспарын жасау, идеяны іске асыру) [14].

Болашақ мұғалімдердің ғылыми-инновациялық әлеуетін дамыту мәселесі бойынша жүргізілген эксперименттік зерттеу келесі ұсыныстарды жасауға негіз береді:

1. Болашақ мұғалімдердің ғылыми-инновациялық әлеуетінің даму ерекшеліктерін бағалау үшін келесі критерийлерді қолдану орынды: мотивациялық, когнитивтік, ғылыми-іс-әрекеттік, рефлексивтік.

2. Болашақ мұғалімдердің ғылыми-инновациялық әлеуетінің даму деңгейлерін осы критерийлердің мазмұнын сипаттайтын көрсеткіштер бойынша анықтау қажет: инновациялық стиль, инновациялық икемділік (тәжірибе), инновациялық дербестік, өзін-өзі бағалау (сыншылдық), өзін-өзі дамыту (прогностикалық қабілет), өздігінен түзету (жауапкершілік) (2-кесте).

Кесте 2. Болашақ педагогтың ғылыми-инновациялық әлеуетінің көрсеткіштері мен критерийлерінің эвальвациялық картасы

Эвальвациялық көрсеткіштер		Эвальвациялық критерийлері				Эвальвация в балах				
Ғылыми-әрекеттік компонент										
инновациялық стиль	эссе, реферат, презентация жазу кезінде инновациялық әдістер мен тәсілдерді қолданамын	5	4	3	2	1				
	мен жаңа білім алу үшін уақытымды тәуекел етуге дайынмын.									
	жаңа нәтижеге қол жеткізу мақсатында эксперименттер мен жобаларға белсене қатысамын.									
	ғылыми жұмысымда шетелдік инновациялық тәжірибені қолданамын.									
инновациялық икемділік (тәжірибе)	жұмысқа сапалы ақпаратты таба аламын									
	стандартты емес жағдайда оқиғалардың бірнеше даму нұсқаларын таба аламын									
	ғылыми жаңалықтар туралы жеткілікті ақпаратқа иемін									
	бір уақытта бірнеше істі орындай аламын.									
инновациялық дербестік	өзімнің инновациялық қызметіме және оның нәтижелеріне ғылыми қызығушылық білдіремін.									
	жаңалықтарды тәуелсіз түрде таба және жасай аламын.									
	инновациялармен тәуелсіз жұмыс істегенді жөн көремін.									
Рефлексивті компонент										
өзін-өзі бағалау (сыншылдық)	өзімнің күшті және әлсіз тұстарымды білемін.									
	инновациялық контенті бар ғылыми мақалалар мен диссертациялардың нәтижелерін талдай аламын.									
	жаңа, зерттелмеген нәрсені орындаған кезде өзімді маңызды сезінемін.									

	инновациялық жобалар мен іс-шараларға қатысудан жағымды эмоциялар аламын					
өзін-өзі дамыту (прогностикалық қабілет)	ғылыми өсуге ұмтыламын.					
	инновациялық идеялар мен шешімдерді қабылдауға қабілеттімін.					
	өзімнің ғылыми қызметімнің нәтижелеріне форсайт әдісін қолдана аламын.					
	инновациялық әдіс-тәсілдерді апробациялау нәтижелерін болжай аламын.					
өздігінен түзету (жауапкершілік)	ғылыми көзқарасымды қорғаймын.					
	өзімнің ғылыми зерттеулерімді сын тұрғысынан бағалай аламын.					
	қабылдаған идеяларым мен шешімдерім үшін жауапкершілікті көтеруге дайынмын					

Респонденттерге тапсырма: жинаған ұпайыңызды санаңыз және өзіңіздің инновациялық әлеует көрсеткішіңізді анықтаңыз:

1. 213-240 ұпай – жоғары инновациялық әлеует;
2. 169-212 ұпай – оптималды инновациялық әлеует;
3. 121-168 ұпай – орташа инновациялық әлеует;
4. 73-120 ұпай – төмен инновациялық әлеует;
5. 48-72 ұпай – критикалық инновациялық әлеует.

Жоғарыда сипатталған критерийлерге сәйкестік статистикалық әдіспен сипатталды, бұл деректерді талдаудың статистикалық құралдарын қолдану арқылы жүзеге асырылды: корреляциялық коэффициент критерийі және Пирсонның ХИ-квадрат әдістемесі.

Кесте 3. Ғылыми-инновациялық әлеует пен эвальвациялық картаның жиынтық бағаларының қатынасы

Компоненттер	Мотивациялық -мақсатты	Когнитивті	Ғылыми- іс-әрекеттік	Рефлексивті	Жалпы
деңгейлер					
критикалық	12 -18	12 -18	12 -18	12 -18	48-72
төмен	19-30	19-30	19-30	19-30	73-120
орташа	31-42	31-42	31-42	31-42	121-168
оптималды	43-53	43-53	43-53	43-53	169-212
жоғары	54 - 60	54 - 60	54 - 60	54 - 60	213-240

Анкеталаудың нәтижелері көрсеткендей, таңдамадан келесі нәтижелер байқалды: инновациялық қызметке деген мотивацияның төмен деңгейі (SB=24); ғылыми зерттеулердің инновациялық деңгейінің төмендігі (SB=19); инновациялық идеялар, шешімдер мен нақты жағдайлардың диспропорциясы (SB=10).

Осылайша, анкеталаудан субъектінің пайдасын сипаттайтын В санаты ең аз көлемді болды. Жауаптардың вариациясы 6 тармақты құрады ($R = \max(9) - \min(3)$) және дерлік бір ауыздан бір критерийге қатысты болды – ғылыми-инновациялық қызметке деген жоғары мотивация деңгейі.

НӘТИЖЕЛЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ТАЛҚЫЛАУ

Сонымен, болашақ мұғалімнің ғылыми-инновациялық әлеуеті, оның ғылыми-инновациялық дамуы контекстінде, тұлғаның күрделі интегративті сипаттамасы ретінде қарастырылады, ол мыналарды қамтиды: инновациялық идеялар мен мінез-құлық формаларын құруға мүмкіндік беретін жеке қабілеттер мен ресурстар, тұлғаның ішкі мүмкіндіктерін және іс-әрекет шарттарын сәйкестендіру дағдылары, қазіргі ғылыми-зерттеу кеңістігін талдау.

Ғылыми-инновациялық әлеуетті дамытудағы құрылымдық компоненттерге мыналар жатады:

- мотивациялық-мақсатты (инновациялық идеяларға қызығушылық, тәуелсіз ізденуге қажеттілік және бастамашылық);
- когнитивтік (инновациялық білім беру үрдістерінде бағдарлау қабілеті, инновацияларға сезімталдық, жаңа идеялар құру дағдысы);
- іс-әрекеттік (ғылыми жаңашылдықтармен жұмыс істеуде эксперимент жүргізу қабілеті, инновациялық мобильділік) және рефлексивтік компонент (жаңашылдықтармен жұмыс нәтижелерін дұрыс талдай білу қабілеті).

Осы зерттеу үшін ғылыми және инновациялық әлеуетті болашақ мұғалімнің арттыруға қабілетті әртүрлі технологияларды қамтитын ықпал ету бағдарламасы әзірленді. Оның мазмұны 4-кестеде көрсетілген.

Кесте 4. Болашақ мұғалімнің ғылыми-инновациялық әлеуетін дамытуға арналған ықпал ету бағдарламасы

Апта	Блоктың атауы	Мазмұны	Іс-шаралар /семинарлар	Оқу нәтижелері
1	Кіріспе және маңыздылығын бағалау	Бағдарламаның мақсаты мен міндеттері	Топтық талқылау	Бағдарламаның мақсаттары мен міндеттерін түсіну
2	Зерттеу мотивациясы	Журналдарда мақалалар жариялау. Конференцияларда баяндама жасау.	Лекция және презентация. Тақырыптық зерттеулер.	Зерттеу мүмкіндіктерін кеңейту.
3	Инновациялық оқыту әдістері.	Технологияларды қолдана отырып оқыту. Айналдырылған сыныптар.	Белсенді оқыту семинары. Оқыту бойынша практикалық сабақтар.	Инновациялық оқыту әдістерін дамыту.

5-6	Технологиялық интеграция.	Деректерді талдау үшін технологияларды қолдану. Виртуалды лабораториялар мен моделдеу	Технологиялар бойынша практикалық сабақтар.	Технологияларды зерттеу және оқу процесіне интеграциялау.
7-8	Инновациялық мәдениетті дамыту	Шығармашылықты ынталандыру.	Миға шабуыл. Инновациялық жобаларды әзірлеу.	Зерттеу мен оқу процесінде инновациялық тәсілдерді қолдану.
10	Зерттеулердегі этикалық мәселелер.	Зерттеушілік этика және адалдық	Этикалық тақырыптық зерттеулер.	Зерттеулердегі этикалық принциптер.
12	Бағдарламаның қорытындысы мен әрекет жоспарлары.	Бағдарламаны бағалау және кері байланыс. Жеке әрекет жоспарлары.	Бағдарламаны бағалау. Жеке жоспар әзірлеу.	Нәтижелерді қалыптастыру және жеке даму жоспарын құру.

Е.Н. Макарушина, Л.А. Мизева, И.М. Подушкина, А.Д. Тасмуханова, Б. Шамираның ғылыми зерттеулерін талдау негізінде болашақ мұғалімнің ғылыми-инновациялық әлеуетін дамыту үшін педагогикалық шарттарды бөліп көрсетуге болады:

1. ғылыми мақалалар, эссе, дипломдық жұмыстар жазу үдерісінде инновацияларды қолдануға ішкі алғышарттарды жасау;
2. инновациялық ойлау қалыптастыруға, зерттеу жұмысына деген мотивация деңгейін арттыруға бағытталған персонификацияланған білім беру траекториясын құру;
3. білім беру кеңістігінде инновациялық орта ұйымдастыру;
4. болашақ мұғалімнің инновациялық әлеуетін өзін-өзі бағалау бойынша эвальвациялық картаны әзірлеу.

ҚОРЫТЫНДЫ Ғылыми-инновациялық әлеуеттің дамуын эвальвациялау үш негізгі бағытта қарастырылады:

1. болашақ мұғалімдерді ғылыми шараларға қатысу арқылы ғылыми зерттеу қабілеттерін дамыту мақсатында кезең-кезеңімен даярлау;
2. болашақ мұғалімдерді университеттің ғылыми қызметіне мақсатты түрде интеграциялау, бұл ғылыми білімдердің үздіксіздігін қамтамасыз етуге және оларды дамытуға мүмкіндік береді;
3. университеттегі білім беру процесінің барлық субъектілері арасындағы ғылыми коммуникацияны қолдау.

Ғылыми-инновациялық әлеуетті дамыту ерекшеліктерін бағалаудың жаңашылдығы мынада:

Біріншіден, ғылыми-инновациялық әлеуеттің динамикалық дамуы аясында инновациялық дипломдық және магистрлік зерттеулер бойынша конкурстарды ұйымдастыру және өткізу бойынша ең жақсы тәжірибелерді анықтау қажет;

Екіншіден, студенттердің, магистранттардың жұмыстарын және олардың ғылыми жетекшілерінің жұмыстарын бағалауға бағытталған, университеттің стратегиялық даму міндеттеріне сәйкес келетін байласымды конкурстар жүйесі маңызды болуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Губанова Е. В., Верево С. А. Инновационный потенциал современного педагога – залог успешности профессиональной деятельности в условиях введения новых образовательных стандартов // Модульно-компетентностный подход: новые цели и ценности современного образования: сб. науч. ст. – Саратов: ИЦ «Наука», 2010. – С. 5–13.
2. Zindovic-Vukadinovic, G. (2003). Institutional approaches to teacher education within higher education in Yugoslavia. In B. Moon, L. Vlasceanu & L.C. Barrows (Eds.). Institutional approaches to teacher Education within Higher Education in Europe: Current Models and New developments (pp. 305-318). Bucharest: Unesco-Cepes. Studies on Higher Education.
3. Темняков Д. А. Педагогическая эвальвация результативности использования технических средств обучения в образовательных организациях/Д.А.Темняков, Е.Д. Темнякова. - Ижевск: 2019. - 50 с.
4. Бордовская Н.В., Костромина С.Н., Розум С.И., Москвичева Н.Л. Исследовательский потенциал студента: содержание конструкта и методика его оценки // Психологический журнал. 2017. Т. 38, № 2. С. 89–103.
5. Van Driel, J. (2021). Developing science teachers' pedagogical content knowledge. In Science Teachers' Knowledge Development (pp. 1-37). Brill.
6. Bayuo, B. B., Chaminade, C., & Göransson, B. (2020). Unpacking the role of universities in the emergence, development and impact of social innovations—A systematic review of the literature. *Technological Forecasting and Social Change*, 155, 120030.
7. Mejía, G. M., Henriksen, D., Xie, Y., García-Topete, A., Malina, R. F., & Jung, K. (2023). From researching to making futures: a design mindset for transdisciplinary collaboration. *Interdisciplinary Science Reviews*, 48(1), 77-108.

8. Asbari, M., Purwanto, A., Ong, F., Mustikasiwi, A., Maesaroh, S., Mustofa, M., & Andriyani, Y. (2020). Impact of hard skills, soft skills and organizational culture: Lecturer innovation competencies as mediating. *EduPsyCouns: Journal of Education, Psychology and Counseling*, 2(1), 101-121.
9. Fitzgerald, M., Danaia, L., & McKinnon, D. H. (2019). Barriers inhibiting inquiry-based science teaching and potential solutions: Perceptions of positively inclined early adopters. *Research in Science Education*, 49, 543-566.
10. Lambriex- Schmitz, P., Van der Klink, M. R., Beausaert, S., Bijker, M., & Segers, M. (2020). When innovation in education works: stimulating teachers' innovative work behaviour. *International Journal of Training and Development*, 24(2), 118-134.
11. Mutohhari, F., Sutiman, S., Nurtanto, M., Kholifah, N., & Samsudin, A. (2021). Difficulties in Implementing 21st Century Skills Competence in Vocational Education Learning. *International Journal of Evaluation and Research in Education*, 10(4), 1229-1236.
12. Ramírez-Montoya, M. S., Castillo-Martinez, I. M., Sanabria-Z, J., & Miranda, J. (2022). Complex thinking in the framework of Education 4.0 and Open Innovation—A systematic literature review. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 8(1).
13. Терехова Т.А. Личностные смыслы в структуре инновационного потенциала / Т.А. Терехова, М. А. Белан // *Личность профессионала в современном мире* / отв. ред. Л.Г. Дикая, А. Л. Журавлев. — М. : Ин-т психологии РАН, 2013. — С. 593-610.
14. Абдиганбаров У.М., Жиенбаева Н.Б. Профессиональная подготовка будущего учителя на основе студентоцентрированного обучения в условиях цифровой среды. *Вестник КазНПУ имени Абая. Серия Педагогика и психология*. №2 (47) 2021, С.31-40. <https://doi.org/10.51889/2021-2.2077-6861.03>.

References

1. Gubanova E. V., Verevko S. A. *Innovacionnyj potencial sovremennogo pedagoga – zalog uspehnosti professional'noj deyatel'nosti v usloviyah vvedeniya novyh obrazovatel'nyh stan dartov // Modul'no-kompetentnostnyj podhod: novye celi i cennosti sovremennogo obrazovaniya: sb. nauch. st. – Saratov: IC «Nauka», 2010. – S. 5–13.*
2. Zindovic-Vukadinovic, G. (2003). Institutional approaches to teacher education within higher education in Yugoslavia. In B. Moon. L. Vlasceanu & L.C. Barrows (Eds.). *Institutional approaches to teacher Education within Higher Education in Europe: Current Models and New developments* (pp. 305-318). Bucharest: Unesco-Cepes. *Studies on Higher Education*.
3. Temnyakov D. A. *Pedagogicheskaya eval'vaciya rezul'tativnosti ispol'zovaniya tekhnicheskikh sredstv obucheniya v obrazovatel'nyh organizacijah*/D.A.Temnyakov, E.D. Temnyakova. - Izhevsk: 2019. - 50 s.
4. Bordovskaya N.V., Kostromina S.N., Rozum S.I., Moskvicheva N.L. *Issledovatel'skij potencial studenta: sodержanie konstrukta i metodika ego ocenki // Psihologicheskij zhurnal*. 2017. T. 38, № 2. S.89–103.
5. Van Driel, J. (2021). Developing science teachers' pedagogical content knowledge. In *Science Teachers' Knowledge Development* (pp. 1-37). Brill.
6. Bayuo, B. B., Chaminade, C., & Göransson, B. (2020). Unpacking the role of universities in the emergence, development and impact of social innovations—A systematic review of the literature. *Technological Forecasting and Social Change*, 155, 120030.
7. Mejía, G. M., Henriksen, D., Xie, Y., García-Topete, A., Malina, R. F., & Jung, K. (2023). From researching to making futures: a design mindset for transdisciplinary collaboration. *Interdisciplinary Science Reviews*, 48(1), 77-108.
8. Asbari, M., Purwanto, A., Ong, F., Mustikasiwi, A., Maesaroh, S., Mustofa, M., & Andriyani, Y. (2020). Impact of hard skills, soft skills and organizational culture: Lecturer innovation competencies as mediating. *EduPsyCouns: Journal of Education, Psychology and Counseling*, 2(1), 101-121.

9. Fitzgerald, M., Danaia, L., & McKinnon, D. H. (2019). *Barriers inhibiting inquiry-based science teaching and potential solutions: Perceptions of positively inclined early adopters. Research in Science Education*, 49, 543-566.
10. Lambriex- Schmitz, P., Van der Klink, M. R., Beausaert, S., Bijker, M., & Segers, M. (2020). *When innovation in education works: stimulating teachers' innovative work behaviour. International Journal of Training and Development*, 24(2), 118-134.
11. Mutohhari, F., Sutiman, S., Nurtanto, M., Kholifah, N., & Samsudin, A. (2021). *Difficulties in Implementing 21st Century Skills Competence in Vocational Education Learning. International Journal of Evaluation and Research in Education*, 10(4), 1229-1236.
12. Ramirez-Montoya, M. S., Castillo-Martinez, I. M., Sanabria-Z, J., & Miranda, J. (2022). *Complex thinking in the framework of Education 4.0 and Open Innovation—A systematic literature review. Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 8(1).
13. Terekhova T. A. *Lichnostnye smysly v strukture innovacionnogo potentsiala / T. A. Terekhova, M. A. Belan // Lichnost' professionala v sovremennom mire / otv. red. L. G. Dikaya, A. L. Zhuravlev. — M.: In-t psihologii RAN, 2013. — S. 593-610.*
14. Abdigapbarova U.M., Zhienbaeva N.B. *Professional'naya podgotovka budushchego uchitelya na osnove studentocentrirovannogo obucheniya v usloviyah cifrovoj sredy. Vestnik KazNPU imeni Abaya. Seriya Pedagogika i psihologiya. №2 (47) 2021, C.31-40. <https://doi.org/10.51889/2021-2.2077-6861.03>.*

МРНТИ: 14.35.07

<https://doi.org/10.51889/2959-5967.2025.84.3.016>

Корнилко И.А.^{1*} , Мусаханова Г.М.¹ , Жумабаева Д.Ж.¹

¹М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті (Шымкент қ., Қазақстан)

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ КОНСТРУКТИВТІ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ДАҒДЫЛАРЫН ПСИХОДРАМА ӘДІСТЕРІ АРҚЫЛЫ ДАМУ

Аңдатпа

Бұл мақалада Қазақстан Республикасының жоғары білім беру жүйесінде болашақ педагог-психологтардың конструктивті қарым-қатынас дағдыларын дамыту мәселесі қарастырылады. Конструктивті қарым-қатынас – педагогикалық және психологиялық жұмыстың тиімділігін қамтамасыз ететін кәсіби құзыреттіліктің маңызды компоненті ретінде қарастырылады. Ғылыми әдебиеттерге жүргізілген теориялық талдау көрсеткендей, болашақ мамандардың коммуникативтік қабілеттерін дамытудың жеткіліксіздігі кәсіби қиындықтарға, күйзеліске және жанжалдарға әкелуі мүмкін. Мақалада психодрама әдісін қолданудың ғылыми негізі ұсынылады. Бұл әдіс эмпатияны, белсенді тыңдауды, диалог орнату мен рефлексияны дамытуға септігін тигізеді. Зерттеу М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің бакалавриат студенттерімен жүргізілді. Эксперимент нәтижелері психодраманың конструктивті қарым-қатынасқа оң әсер ететінін көрсетті. Сондай-ақ, білім беру процесіне психодрамалық жаттығуларды енгізу бойынша тәжірибелік ұсыныстар беріледі. Мақала педагогика мен психология саласындағы зерттеушілер мен оқытушылар үшін пайдалы болуы мүмкін.

Түйін сөздер: конструктивті қарым-қатынас, студенттер, педагог-психолог, психодрама, эксперимент, коммуникативтік дағдылар.